Hacıyev H.B.[♦]

UOT: 341; 342; 343

Müasir qloballaşma şəraitində dövlət idarəçiliyinin bəzi cəhətləri

Xülasə: Artıq üçüncü minilliyi yaşayan bəşəriyyət üçün aydın olan həqiqətlərdən biri ondan ibarətdir ki, ictimai təsisatların mövcud olduğu heç bir sahə idarəetmə olmadan fəaliyyət göstərə bilməz. İdarəetmə və ya idarəçilik terminləri müxtəlif sosial elmlərin konseptual sistemində geniş semantik yük daşıyır. Xüsusi ədəbiyyatlarda bu məsələyə həsr olunmuş çoxlu sayda əsərlərin olmasına baxmayaraq, onun şərhi üzrə hələ də kifayət qədər qeyri-müəyyənliklərin olduğunu qeyd etmək lazımdır.

İdarəetmə, ilk növbədə, idarəetmə strukturlarında həyata keçirilən, idarəetmə qərarlarının işlənib hazırlanmasına, qəbul edilməsinə və həyata keçirilməsinə, habelə idarəetmə tədbirlərinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş xüsusi, unikal bir fəaliyyət kimi qəbul edilməlidir. İdarəetmə həmçinin bioloji, sosial, texnoloji və digər təbii sistemlərdə müəyyən təsir növü kimi nəzərdən keçirilməlidir. Bu, müəyyən dərəcədə, kainatın müxtəlif elementləri və ya obyektləri arasında birbaşa və əks əlaqəni xarakterizə edən kibernetika ilə əlaqəli idarəetmənin universal təfsiridir.

Dövlət idarəçiliyinin effektivliyi, ilk növbədə, idarəetmə subyektinin – menecerin işgüzarlığı, eyni zamanda, mənəvi keyfiyyət və bacarıqlarından asılıdır. Qabaqcadan görmək, təşkil etmək, idarə etmək, əlaqələndirmək, nəzarət etmək idarəetmə vasitələridir. Dövlət idarəçiliyində birbaşa və əks əlaqə məsələlərində əsas göstərici dövlət idarəçiliyinin idarəetmə obyektinə - şəxsə təsirinə nail olmaq, onların davranış və fəaliyyətinə təsir etmək, habelə idarəetmə mexanizminin səmərəli işləməsidir. Bu əlaqələr pozulursa, o zaman obyektin ayrı-ayrı hissələri və idarəetmə elementləri dağılır, rəqabətə və münaqişəyə tab gətirə bilmir, səpələnmə və ziddiyyətli fəaliyyətlər yaranır. Ona görə də birbaşa ünsiyyət obyektə idarəedici təsir göstərir, əks əlaqə idarəetmə təsirinin qəbul edilməsində, dövlət orqanlarının təşkilinə və onların fəaliyyətinə nəzarətdə, təhlil və qiymətləndirmədə, vəzifəli şəxslərin hesabatlarında, məlumatların əldə edilməsi və məsuliyyətin artırılmasında rol oynayır, geri dönüş isə verilmiş göstəriş və qərarların icrasına, qarşıdan gələn fəaliyyətlərin tənzimlənməsinə imkan verən xüsusiyyət çıxış edir.

Açar sözlər: idarəetmə; idarəetmə strukturları; idarəetmə qərarları; dövlət idarəçiliyi; idarəetmə subyekti; idarəedici təsir.

Məlum olduğu kimi, qloballaşma bir-birindən asılı olmayan xalqların və ölkələrin vahid dünyada birləşməsini əks etdirir."Qloballaşma" terminini ilk dəfə elmi dövriyyəyə daxil etmiş Roland Roberson 1992-ci ildə yazmış olduğu "Qloballaşma" kitabında irəli sürdüyü konsepsiyaya görə, qloballaşma beynəlxalq əhəmiyyətli amillərin, iqtisadi və siyasi əlaqələrin, mədəni və informasiya mübadiləsinin ayrı-ayrı ölkələrin sosial reallıqlarına təsirinin hərtərəfli artan prosesidir. Müəllif haqlı olaraq göstərmişdir ki, ola bilsin ki, o, "qloballaşma" terminin 1870-ci ildən bəri dünyanın çox sürətlə bütövlüyə doğru irəlilədiyi terminlərə (alternativ yolların təqdim edilməsinə,

---

♦ **Hacıyev Həbib Bəhruz oglu** - hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinin doktorantı (Azərbaycan). E-mail: mahabbat_d.h.t@mail.ru

eləcə də əks-trendlərə baxmayaraq) verməkdən yayınmışdır. Lakin onun əsas məqsədi bütün dövrlərdə qloballaşmanın, bəzən isə deqloballaşmanın ümumi proseslərinin ən azı iki min və daha çox il əvvəl dünya dinləri adlanan dinlərin yaranması qədər köhnə olduğunu iddia etmək olmuşdur. Onlar qrupdaxili/qrupdankənar münasibətlərlə dərindən qarışıblar və bu, müasirlik, qloballaşma və postmodernlik ideyası arasındakı əlaqələr haqqında artan müzakirələrin səbəblərindən biridir. Müəllifin gəldiyi nəticəyə görə, əsərdə qaldırılan problemlər müəyyən dərəcədə sistem inteqrasiyası ilə sosial inteqrasiya arasındakı fərqlə bağlı yaranmış məsələlərlə bağlıdır. Bu mənada sistem inteqrasiyası qlobal miqyasda qarşılıqlı asılılıqla əlaqədardır, sosial inteqrasiya isə bütün dünyada insanlar arasında normativ olaraq məcburi əlaqələrə aiddir. Aydındır ki, birincilərdən ikincisi daha çoxdur. Bununla belə, sistem/sosial fərq bu kitabda bəhs edilən bir sıra mühüm mədəni məsələləri əhatə etmir [9].

Qlobollaşma proseslərinin nəticəsi olaraq yer üzündə insanlar, təşkilatlar, ölkələr üçün əvvəllər məlum olmayan bir nizam yaradılır. Müasir dünyada qloballaşma prosesi iki istiqamət üzrə inkişaf edir: obyektiv, təbii, tarixi proses kimi və subyektiv, müdaxiləyə məruz qalan proses kimi. Qloballaşma dövründə, dövlətin iqtisadi inkişafa təsiri sistemindən müəyyən mənada kənarda qalmağa üstünlük verdiyi bir şəraitdə idarəetmə termininin inzibati, hüquqi və sosial anlayışından imtina edilməsi, onun təfsirinə daha çox mülki hüquqi məna verilməsi meyllərinin olduğu müşahidə edilir. Bu səbəbdəndir ki, son illərdə hətta dövlət idarəçiliyi terminində belə kənarlaşmaların olmasına, fərqli şərhlərin verilməsinə rast gəlinir [1].

Qloballaşma prosesi planetar xarakterli bir hadisə kimi iqtisadiyyat, siyasət, beynəlxalq münasibətlərlə yanaşı, dövlətçilik sferasında da öz əksini tapır. Siyasi ədəbiyyatlarda dövlətçilik termini aşağıdakı mənalarda istifadə olunur: 1) ümumən dövlətin, bu və ya digər tarixi tipli dövlətin sinonimi kimi, habelə dövlətin inkişafında müəyyən mərhələni təyin etmək; 2) müəyyən bir sinfin və ya cəmiyyətin siyasi təşkilatının diktatura sistemini (mexanizmini) təyin etmək; 3) dövlət orqanları sistemini - dövlət aparatını müəyyən etmək; 4) dövlətin hər hansı ümumi xüsusiyyətlərini (məsələn, milli dövlət, demokratik dövlət).

Ə.H.Rzayev "dövlət" və "dövlətçilik" ifadələrini dialektikanın tam və hissə anlayışları çərçivəsində nəzərdən keçirmişdir. Onun fikrincə, "dövlət" və "dövlətçilik" anlayışlarının ən dar mənada belə eyniləşdirilməsi düzgün deyildir. Dövlətçilik dövlət, dövlət hakimiyyəti, dövlət aparatı, dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu elementlərinin məcmusudur. Dövlətçiliyin əsasını təşkil edən elementlərə aşağıdakılar daxildir: şəxsiyyət, siyasi sistem, dövlət quruluşu (dövlət hakimiyyəti, dövlət rejimi, dövlət idarəçiliyi və təşkili formaları) dövlətlə münasibətlərdə və dövlət təzahürləri. Dövlətçilik aşağıdakı elementar tərkibə malikdir: a) dövlətçiliyin fəaliyyət göstərməsi prosesində bütün sistemin tarazlığına, səmərəliliyinə və möhkəmliyinə kömək edən komponentlər; b) dövlətçilik sistemi daxilində yaranan, fəaliyyət göstərən və inkişaf edən komponentlər. Dövlət siyasi sistemə bütövlük və güc verməklə, maddi, mədəni, insan resurslarından istifadə etməklə onu idarə edir, onun həyati fəaliyyətini təmin edir [8, s. 94].

Bütün xalqların dövlətçiliyi ilkin ənənələrin, mifik keçmişin sirli dərinliklərində, ən yüksək transsendental vəhyin qüdrətində təcəssümünü tapan ümumi köklərə malikdir. Cəmiyyətin təşkilatlanmasının forması kimi çıxış edən dövlətçilik fərdin və kollektivin mövcudluq forması kimi cəmiyyətdən ayrılmazdır, funksionaldır, eyni zamanda, nisbi müstəqilliyə malikdir. Dövlətçilik ictimai münasibətlərin bir növü kimi sosial tənzimləmə vasitəsi ilə həyata keçirilir, həyata keçirilmə vəziyyətində nizam və təhlükəsizlik, təhsil və müəssisələr, adət və hüquq normalarıdır. Bu

baxımdan dövlətçilik qadağaların, ənənələrin, adətlərin, icazələrin, öhdəliklərin və məsuliyyət növlərinin məcmusudur [6].

Dövlətçiliyin elementar tərkibi bir tərəfdən sistemin tarazlığını, səmərəliliyini və sabitliyini dəstəkləyən xarici komponentlərdən, digər tərəfdən isə sistem daxilində münasibətləri tənzimləyən komponentlərdən ibarətdir. Tərkibinə görə bir-birindən fərqlənən daxili komponentlər vətəndaş cəmiyyətinin ən mühüm sahələri nəzərə alınmaqla qruplaşdırılıb. Bu komponentlər dövlət hakimiyyəti ilə münasibətlərdə, dövlət orqanlarının təşkilati strukturlarında və onların hüquqi tənzimlənməsində özünü göstərir. İstənilən dövlətdə dövlətçiliyin zahiri komponentləri iki səviyyədə özünü göstərir. Birinci səviyyə bütövlükdə bütün dövlətə təsir göstərə bilən planetar təbiətin, qlobal təsirin komponentlərinin məcmusudur. İkinci səviyyə xarici, fərdi əlaqələr və digər dövlətlər və birliklərlə münasibətlər zəminində yaranan vəziyyəti əks etdirən komponentlərdən ibarətdir [7].

Hər bir fərd klassik kibernetik sistemdir. O, idarəetmə vahidi olan beyindən və nəzarət obyekti – bədəndən ibarətdir; bu iki blok bir-birinə birbaşa və əks əlaqə kanalları ilə bağlıdır - sinirlər, qan damarları və s. İdarəetmə blokunda şəbəkə proqramı təlim-tərbiyə prosesində əldə edilmiş və miras yolu ilə alınmış bilik, təcrübədir. Sistem bu proqrama uyğun işləyir [8, s. 79-80].

Dövlətçilik öz dövlətini, milli hüquq sistemini yaratmağa və ya müxtəlif səbəblərdən itirilmiş bu institutlarını bərpa etməyə nail olmuş müəyyən sosial varlığın (millətin, xalqın) xüsusi əlaməti, inkişaf vəziyyətidir. Dövlətçilik cəmiyyətin mülkiyyəti, keyfiyyəti, inkişafının konkret tarixi mərhələsindəki vəziyyətidir. “Dövlətçilik” anlayışı dövlətin ən mühüm xarakteristikası olmaqla onun daxili mahiyyətini və dünya sistemindəki yerini müəyyənləşdirir. Ona görə də bu anlayışdan dövlətin sinonimi kimi və ya siyasi təşkilatın kifayət qədər ümumiləşdirilmiş və dolayı formalarını təyin etmək üçün istifadə edilməsi səhv görünür. Dövlətçilik anlayışı dövlət anlayışından daha geniş və dərindir. Dövlətçilik ictimai həyatın bütün strukturunu, siyasi nizamını, deməli, dövlətin həyat qabiliyyətini müəyyən edir. Dövlətçilik dövlətin mahiyyəti, keyfiyyətidir, dövlət isə dövlətçiliyin təzahürüdür, formasıdır. Bu baxımdan dövlətçilik dövlətin həyat fəaliyyətini təmin edən, nəinki insani, həm də coğrafi və bioloji mühitini təşkil edən keyfiyyət tərəfidir [7].

Qərb ədəbiyyatında belə mövqe vardır ki, idarəetmə tək icra hakimiyyətinin vəzifəsi deyil, idarəetmə icra hakimiyyətinin müstəsna vəzifəsidir. İdarəetməni xarakterizə edən aşağıdakı cəhətlər fərqləndirilir: 1) idarəetmə öz məzmununa görə icra hakimiyyətinin həyata keçirilməsidir; 2) idarəetmə, adətən, ümumi qanunayğunluqlardan kənara çıxan xüsusi imtiyazlar və vəzifələr vasitəsilə dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsidir. Birbaşa və əks əlaqə elmi - kibernetika - istənilən sistemlərdə idarəetmə proseslərinə xas olan əsas qaydaları işləyib hazırlamışdır. Birincisi, idarəetmə müxtəlif xarakterli (bioloji, texniki, sosial) mütəşəkkil sistemlərin, onların bütövlüyünü təmin etmək, onların qarşısında duran vəzifələrə nail olmaq, strukturlarını qorumaq və fəaliyyətlərinin düzgün rejimini saxlamaq funksiyasıdır. İkincisi, idarəetmə bütün mürəkkəb dinamik sistemlərdə (bioloji, texniki, sosial, iqtisadi, inzibati və s.) ümumi qanunlara uyğun həyata keçirilir və informasiyanın qəbulu və emalı üzərində qurulur.Üçüncüsü, idarəetmə birindən digərinə məlumatın alınmasının xüsusi formaları vasitəsilə menecerlərlə idarə olunanlar arasında daimi qarşılıqlı əlaqəyə imkan verir ki, bu da potensial olaraq onların ümumi maraqlarının nəzərə alınmasına və müvafiq tənzimləyici təsirin effektiv olmasına imkan verir [3; 4].

Ə.H.Rzayev haqlı olaraq göstərmişdir ki, idarəetmə məsələsinin dövlət idarəçiliyinin konstitusiya mətnindən “qəfil yox olması” elmi ictimaiyyətdə qarışıq reaksiyaların yaranmasına gətirib çıxarmışdır [8, s. 77]. İnzibati hüquq üçün fundamental əhəmiyyət kəsb edən bu anlayışla

bağlı alimlərin mövqeləri üç istiqamətdə ayrılmışdır. Bir qrup müəllif bu fenomenin əvvəlki anlayışını müdafiə edir. Bu mövqe Moskva Dövlət Universitetinin müəlliflər komandası tərəfindən hazırlanmış "İnzibati hüquq" dərsliyində ən aydın şəkildə öz əksini tapmışdır [2]. İkinci qrup müəlliflər dövlət idarəçiliyi terminini sadəcə idarəetmə ilə əvəz edirlər. Üçüncü qrup müəlliflər dövlət idarəçiliyi konsepsiyasının məzmununu kökündən dəyişdirir və ya onun istifadəsindən tamamilə imtina edirlər. Məsələn, dövlət idarəçiliyi dövlət aparatı çərçivəsində məhdudlaşdırılır, icra hakimiyyətində mövcud olan idarəetmə dövlət idarəçiliyi kimi deyil, bu hakimiyyət orqanlarının idarəetməsi kimi təqdim olunur [8, s. 77-78].

İdarəetmə texnoloji qurğu, komanda olaraq idarə olunan obyektə davamlı və məqsədyönlü təsir prosesidir. Cəmiyyətin sabitliyi və inkişafı özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik olan xüsusi idarəetmə təsir mexanizmi ilə təmin edilir. Hər hansı nəzarət təsirinin, o cümlədən dövlət təsirinin spesifikliyi onun məqsəd qoyan, təşkiledici və tənzimləyici xüsusiyyətlərini əks etdirir. Nəzarət fəaliyyətində məqsəd qoyma və praktik məqsədyönlülük elementi olmalıdır. O, həmçinin təşkilati və ideoloji aspektləri ehtiva etməli, insanların bir-biri ilə müəyyən sosial sistem çərçivəsində qarşılıqlı əlaqəsini birbaşa və praktiki olaraq həyata keçirməlidir. Beləliklə, sosial idarəetmə bilavasitə və ya xüsusi yaradılmış strukturlar vasitəsilə həyata keçirilən insanların öz sosial, kollektiv həyat fəaliyyətinə məqsəd qoyan, təşkil edən və tənzimləyən təsiri kimi qəbul edilir.

İdarəetmə bir prosesdir, idarəetmə sistemi isə bu prosesi təmin edən mexanizmdir. Məlum olduğu kimi, "sistem" və ya "sistemlik" kateqoriyaları həm təbiət elmləri, həm də humanitar elmlərdə istifadə olunur. "Sistem" anlayışı yunan mənşəlidir və hissələrdən ibarət tam (bütöv), hissələrin toplusu deməkdir. Hər bir sistemə qarşılıqlı təsir göstərən hissələr (alt sistemlər və elementlər) daxildir ki, onlar arasında əlaqələr vacib əhəmiyyət kəsb edir. Sistem daim dəyişən, daimi enerji itkisi ilə xarakterizə olunan bir obyektdir. Sistemin nisbi sabitliyi yalnız xaos vəziyyəti, nizamın olmaması ilə mümkündür. Dinamik sistemlərdə müxtəlif dəyişikliklərə, inkişafa, yeni hissələrin yaranmasına və köhnə hissələrin və onlar arasındakı əlaqələrin yox olmasına icazə verilir. Cəmiyyətin sabitliyi və inkişafı özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik olan xüsusi idarəetmə təsir mexanizmi - dövlət idarəçiliyi ilə təmin edilir.Dövlət idarəçiliyinin sistemliliyi ictimai münasibətlərin və proseslərin tənzimlənməsi praktikasında inzibati və tərəfdaşlıq prinsiplərinin vəhdətini təmin edir.

Müasir ədəbiyyatlarda "dövlət idarəetməsi" əsas anlayışlardan biri olsa da, onun məzmunu ilə bağlı hələ də vahid mövqe yoxdur və onun tərifi üzrə də müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Sosial elmlərdə dövlət idarəçiliyi müxtəlif mənalarda başa düşülür və istifadə olunur. Bəziləri dövlət idarəçiliyinin bütövlükdə dövlətin tənzimləyici fəaliyyəti olduğunu qəbul edərək, bu termini geniş mənada, bəziləri isə, əksinə, yalnız inzibati fəaliyyətə müncər etməklə dar mənada istifadə edir. Məsələn, ədəbiyyatda göstərilmişdir ki, dövlət idarəçiliyi geniş mənada bütövlükdə dövlətin tənzimləmə fəaliyyəti olub, dövlət hakimiyyətinin nümayəndəli orqanlarının, icra hakimiyyəti orqanlarının, prokurorluğun, məhkəmələrin və s.-nin fəaliyyətini əhatə edir. Dar mənada dövlət idarəetməsi isə inzibati fəaliyyəti, yəni yalnız dövlət hakimiyyətinin icra orqanlarının fəaliyyətini əks etdirir. Yaxud qeyd olunur ki, geniş mənada dövlət idarəçiliyi dövlətin ictimai münasibətlərə təsirinin təşkili fəaliyyətini xarakterizə edir, çünki dövlətin funksiyaları bütün dövlət orqanları tərəfindən həyata keçirilir və vahid dövlət hakimiyyətini təcəssüm etdirir. Dar mənada dövlət idarəçiliyi icra fəaliyyətinin iqtisadi, sosial-mədəni, inzibati-siyasi sferalar üzrə rəhbərliyin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Dövlət idarəçiliyinin dar mənada anlayışı sosial elmlər tərəfindən qəbul

edilmir, bununla belə, sovet inzibati hüququ nəzəriyyəsində bundan geniş istifadə olunduğunu qeyd etmək lazımdır [3; 4].

Beləliklə, kifayət qədər əminliklə demək olar ki, dövlət idarəçiliyi termini üzrə normativ hüquqi aktlarda və elmi yanaşmlarada konsolidasion mövqeyin olmamasına baxmayaraq, zaman keçdikcə bu ifadə terminologiyada öz mənasını və aktuallığını itirməmiş, müxtəlif sosial elmlərin konseptual aparatında özünün semantik tutumlu yükünü qoruyub saxlamışdır. Dövlət idarəçiliyi dövlətləri yarandığı andan bu günə kimi daim müşayiət etmişdir. Əgər dövləti geniş mənada – xüsusi təşkil olunmuş cəmiyyət kimi qəbul etsək, onda dövlət onun mühüm atributudur. Dar mənada dövlət cəmiyyəti idarə edən müəyyən siyasi təşkilat kimi öz ictimai hakimiyyətini ilk növbədə dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi forması kimi qəbul edilən dövlət idarəçiliyi vasitəsilə həyata keçirir.

Dövlət idarəçiliyi anlayışının mahiyyəti üzrə üç əsas yanaşma mövcuddur. Hüquqi yanaşma dövlət idarəçiliyini hüquqi fəaliyyətin ən mühüm növü hesab edir ki, onun əsasını qanunun aliliyi və dövlət qərarlarının insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının ən yüksək dəyərə yönəltməsi təşkil edir. Müvafiq olaraq, hər hansı dövlət-inzibati fəaliyyət iştirakçılarının həyata keçirilməsində qeyri-qanuni davranışa yol vermədən qanuni hüquqlarını, vəzifə və səlahiyyətlərini, habelə mənafelərini rəhbər tutduqları ictimai hüquqi münasibətlər formasında nəzərdə tutulur. Siyasi yanaşma dövlətdə idarəetmənin real hakimiyyətə malik olan subyektlərin müəyyən etdiyi ümumi siyasi kursa tabe olmasına əsaslanır. Müvafiq olaraq, dövlət idarəçiliyi qərarlarının qəbul edilməsinin əsasını hakimiyyət orqanları tərəfindən formalaşdırılan siyasi iradə təşkil edir və bu da öz növbəsində dövlətin xalq qarşısında siyasi məsuliyyətinin ümumi müddəalarına uyğun olaraq ictimai maraqlara cavab verməsini nəzərdə tutur. Başqa sözlə, dövləti idarə edən siyasi subyektlər öz hakimiyyətinin xalqın hakimiyyətindən törəməsini dərk edərək idarəetmə fəaliyyətlərini cəmiyyətin real tələblərinə uyğun qurur. Menedjer (təşkilati) yanaşması dövlət idarəçiliyinin mahiyyətini onun icrası zamanı qəbul edilən qərarların strukturu prizmasından açır. Burada dövlət idarəçiliyinin əsas istiqamətləri planlaşdırma, ardıcıllıq, qənaət, səmərəlilik və son nəticədə səmərəlilik sayılır [4].

Məlumdur ki, idarəetmənin bütün növləri insanları birləşdirir və onlar bu assosiasiya çərçivəsində idarəetmənin həm obyektinə, həm də subyektinə çevrilirlər. Dövlət idarəetməsi, öz növbəsində, dövlət qulluğu ilə sıx əlaqədə fəaliyyət göstərir. Başqa sözlə, dövlət qulluğu dövlət idarəçiliyinin həyata keçirilməsi üçün zəruri şərtdir. Ə.H.Rzayev dövlət idarəçiliyi ilə bağlı aşağıdakı ümumiləşdirilmiş nəticələri təqdim edir: 1) dövlət və dövlət hadisələri (dövlət hakimiyyəti, dövlət aparatı, dövlət idarəçiliyi və dövlət qulluğu) birlikdə və qarşılıqlı əlaqədə nəzərdən keçirilməlidir; 2) dövlət qulluğu dövlətin, dövlət aparatının mahiyyətindən, dövlət hakimiyyətinin xüsusiyyətlərindən, dövlət sistemi və idarəetmə formalarından formalaşır; 3) dövlət qulluğu: a) dövlətin məqsəd və funksiyalarını həyata keçirir, dövlətlə vətəndaşlar arasında əlaqələri və münasibətləri formalaşdırır; b) dövlət hakimiyyətinin səlahiyyətlərindən istifadə edərək dövlət hakimiyyəti institutlarının formalaşdırılması, həyata keçirilməsi və təkmilləşdirilməsi mexanizmi sosial, hüquqi və təşkilati institutların vəhdəti vasitəsilə həyata keçirilməsini tənzimləyir; c) dövlət aparatının əsas tərkib hissəsi, onun subyekti, dövlət aparatını statik vəziyyətdən dinamik vəziyyətə gətirən, dövlət hakimiyyətinin müxtəlif qollarında dövlət iradəsini hüquqi, təşkilati və ideoloji təsisatlar vasitəsilə reallaşdıran, fəaliyyətinə təsir göstərən mexanizmdir; 4) dövlət idarəçiliyi mexanizmi, dövlət idarəçiliyi institutu dövlət orqanlarında idarəetmə səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsinin təminatçısı rolunu oynayır; 5) peşəkar dövlət qulluğu konsepsiyasına görə, siyasi

rəhbərlik – siyasi vəzifə tutan siyasi elita siyasət formalaşdırır, inzibati vəzifə tutan peşəkar dövlət qulluqçuları isə idarəetməni həyata keçirirlər [8, s. 90-91].

Hüquq ədəbiyyatında dövlət idarəçiliyi anlayışının mahiyyəti, məzmunu, onun icra hakimiyyətinin həyata keçirilməsi konsepsiyası ilə əlaqəsi məsələsi ilə bağlı uzun müddətdir ki, müzakirələr gedir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, bu məsələnin kökləri ölkəmizdə dövlət hakimiyyətinin qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinə bölünməsi prinsipinin tanınmadığı sovet dövrünə gedib çıxır. Dövlət idarəçiliyi termininin ikili - geniş və dar mənada başa düşülməsi də müəyyən mənada bu səbəbdən qaynaqlanır. Həm bütövlükdə dövlətin, həm də onun hər hansı bir orqanının fəaliyyətinin ümumi məqsədi və məzmunu ictimai münasibətlərin müəyyən nizamlanması olduğundan, geniş mənada dövlət idarəçiliyi bəzən hakimiyyətin bütün qollarının hər hansı dövlət orqanlarının fəaliyyəti adlanır. Dar, təşkilati, inzibati-hüquqi mənada dövlət idarəçiliyi dedikdə isə, dövlət hakimiyyətinin qollarından biri kimi icra hakimiyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı dövlət fəaliyyətinin yalnız bir konkret növü başa düşülür. Təşkilati-hüquqi mənada dövlət idarəçiliyi inzibati-hüquqi tənzimləmənin əsas obyekti və inzibati hüquq normalarının həyata keçirilməsi sferasıdır [5].

Dövlət idarəçiliyi dövlətin malik olduğu ərazi hüdudları və hakimiyyət qolları arasında təsir dairələrinin bölüşdürülməsi yolu ilə dövlətdaxili münasibətlərin tənzimlənməsi prosesində obyektiv şəkildə ifadə olunur. Dövlət idarəçiliyi həmişə dövlətin, onun əsas təsisatlarının bütövlüyünün qorunmasına, əhalinin həyat səviyyəsinin və keyfiyyətinin dəstəklənməsinə yönəlmiş ictimai maraqlara əsaslanır. İctimai - dövlət marağının həyata keçirilməsinin prioritet istiqamətləri sırasında iqtisadi, siyasi, mədəni və sosial sahələrdə mühüm funksiyaların yerinə yetirilməsi göstərilə bilər zərurəti var.Bununla belə, dövlətin müstəqilliyi, suverenliyi, hüquqi dövlətin və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması, yeni iqtisadi sistemə - bazar iqtisadiyyatına keçid və bu kimi digər mühüm amillər dövlət idarəçiliyinə yeni nöqteyi-nəzərdən yanaşmanın sərgilənməsini və inkişafının yeni əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsini doğura bilər.

Biblioqrafiya

1. Административное право в схемах: учебник и практикум для вузов / под редакцией А.И.Стахова, П.И.Кононова. 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2024. - 501 с.

2. Административное право Российской Федерации. Учебник / Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. - 3-е изд., испр. и доп. - М.: Зерцало-М, 2001. - 592 с.

3. Административное право: учебник для вузов / Е.А.Лютягина, А.М.Волков. 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2025. - 423 с.

4. Административное право: учебное пособие / под ред. А.В.Юрковского. Изд. 2-е, изм. и доп. - Иркутск: Иркутский юридический институт (филиал) Университета прокуратуры Российской Федерации, 2018. - 300 с.

5. Бекишиев А.А. Государственное управление как вид социального управления обществом // Евразийский юридический журнал. - 2015. - № 6 (85). - С. 316-321.

6. Миронов Д.Н. Государственность: понятие и признаки (Актуальные вопросы юриспруденции) / Сборник научных трудов по итогам международной научно-практической конференции. - № 2. Екатеринбург, 2015. - 60 с.

7. Пономарева Е.Г. Внутренние и внешние факторы развития российской государственности // Российская государственность: исторические традиции и вызовы XXI века. Материалы Всероссийской научно-общественной конференции 19 сентября 2012 г. - М.: Научный эксперт, 2013. - С. 132-147.

8. Рзаев А.Г. Государственная служба: Организационно-правовые аспекты. – Баку: Элм, 2013. - 556 с.

9. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. London, 2000, p.44. [Elektron resurs]. URL: https://sk.sagepub.com/book/mono/preview/globalization.pdf

Hajiyev H.B.♦

UDC: 341; 342; 343

Some aspects of public administration in the context of modern globalization

Abstract: One of the truths that is clear to humanity, which is already living in the third millennium, is that no sphere in which public institutions exist can function without management. The terms management or administration carry a wide semantic load in the conceptual system of various social sciences. Despite the large number of works devoted to this issue in specialized literature, it should be noted that there are still quite a few uncertainties in its interpretation.

Management should be perceived, first of all, as a special, unique activity carried out in management structures, aimed at the development, adoption and implementation of management decisions, as well as the implementation of management measures. Management should also be considered as a certain type of influence in biological, social, technological and other natural systems. This is, to some extent, a universal interpretation of management associated with cybernetics, which characterizes the direct and feedback relationship between various elements or objects of the universe.

The effectiveness of public administration depends, first of all, on the business acumen of the management subject - the manager, as well as on the moral qualities and skills. Foresight, organization, management, coordination, control are the means of management. In public administration, the main indicator of direct and feedback communication is the achievement of the influence of public administration on the object of management - the person, influencing their behavior and activities, as well as the effective functioning of the management mechanism. If these relations are violated, then individual parts of the object and management elements disintegrate, cannot withstand competition and conflict, dispersion and contradictory activities arise. Therefore, direct communication has a managerial effect on the object, feedback plays a role in the perception of management influence, in the organization of state bodies and control over their activities, in analysis and evaluation, in the reports of officials, in obtaining information and increasing responsibility, and feedback acts as a feature that allows for the implementation of given instructions and decisions, and the regulation of upcoming activities.

♦ **Hajiyev Habib Bahruz oglu** – PhD in Law, doctoral student at the Faculty of Law of Baku State University, (Azerbaijan). E-mail: mahabbat_d.h.t@mail.ru

Key words: management, management structures, management decisions, public administration, management subject, management influence.

References

1. Administrative law in diagrams: a textbook and practical training for universities / edited by A.I. Stakhov, P.I. Kononov. 4th edition, revised and enlarged. Moscow: Yurait Publ., 2024, 501 p. (in Russian).

2. Administrative law of the Russian Federation. Textbook / Alekhin A.P., Karmolitsky A.A., Kozlov Yu.M. - 3rd edition, revised and enlarged. Moscow: Zertsalo-M Publ., 2001. - 592 p. (in Russian).

3. Administrative law: textbook for universities / E.A. Lyutyagina, A.M. Volkov. 3rd edition, revised and enlarged. Moscow, Yurait Publ., 2025, 423 p. (in Russian).

4. Administrative law: a textbook / edited by A.V. Yurkovsky. 2nd edition, amended and supplemented. Irkutsk: Irkutsk Law Institute (branch) of the University of the Prosecutor's Office of the Russian Federation, 2018, 300 p. (in Russian).

5. Bekishiev A.A. Public administration as a type of social management of society // Eurasian Law Journal. 2015. No. 6 (85). P. 316-321. (in Russian).

6. Mironov D.N. Statehood: concept and features (Topical issues of jurisprudence) / Collection of scientific papers based on the results of the international scientific and practical conference. No. 2. Yekaterinburg, 2015. 60 p. (in Russian).

7. Ponomareva E.G. Internal and external factors of development of Russian statehood // Russian statehood: historical traditions and challenges of the XXI century. Proceedings of the All-Russian scientific and public conference of September 19, 2012, Moscow: Scientific expert, 2013. P. 132-147. (in Russian).

8. Rzayev A.G. Public service: Organizational and legal aspects. Baku, Elm Publ., 2013, 556 p. (in Russian).

9. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. London, 2000, p.44. Available at: https://sk.sagepub.com/book/mono/preview/globalization.pdf

Гаджиев Г.Б.♦

УДК: 341; 342; 343

Некоторые аспекты государственного управления в условиях современной глобализации

Аннотация: Одна из истин, которая ясна человечеству, живущему сейчас в третьем тысячелетии, заключается в том, что ни одна сфера, где существуют государственные институты, не может функционировать без управления. Термины управления или руководства несут широкую смысловую нагрузку в понятийной системе различных общественных наук. Несмотря на большое количество работ, посвященных данному вопросу в специальной лите-

♦ **Гаджиев Габиб Бахруз оглы** - доктор философии по праву, докторант юридического факультета Бакинского государственного университета (Азербайджан). E-mail: mahabbat_d.h.t@mail.ru

ратуре, следует отметить, что в его трактовке все еще существует значительная неопределенность.

Менеджмент следует воспринимать, прежде всего, как особую, уникальную деятельность, осуществляемую в управленческих структурах, направленную на разработку, принятие и реализацию управленческих решений, а также реализацию управленческих мероприятий. Управление следует также рассматривать как специфический вид воздействия в биологических, социальных, технологических и других природных системах. Это в какой-то мере универсальная трактовка управления, связанная с кибернетикой, которая характеризует прямые и обратные связи между различными элементами или объектами вселенной.

Эффективность государственного управления зависит, прежде всего, от эффективности субъекта управления – руководителя, а также от его моральных качеств и навыков. Предвидение, организация, управление, координация и контроль — это инструменты управления. В вопросах прямого и обратного воздействия в государственном управлении основным показателем является достижение воздействия государственного управления на объект управления - человека, воздействие на его поведение и деятельность, а также эффективное функционирование механизма управления. Если эти отношения нарушаются, то отдельные части и элементы управления объекта распадаются, не выдерживая конкуренции и конфликтов, что приводит к раздробленности и противоречивой деятельности. Таким образом, прямая коммуникация оказывает управленческое воздействие на объект, а обратная связь играет роль в принятии управленческого воздействия, контроле за организацией работы государственных органов и их деятельностью, анализе и оценке, получении отчетов от должностных лиц, получении информации и повышении ответственности. Обратная связь - это функция, позволяющая реализовывать данные указания и решения, а также регулировать предстоящие действия.

Ключевые слова: управление; управленческие структуры; управленческие решения; государственное управление; субъект управления; управленческое воздействие.